

Dawid Makowski

 <https://orcid.org/0009-0003-6007-0393>
dawid.makowski@anselmianum.com

Pontificio Ateneo Sant'Anselmo

 <https://ror.org/02pn9ep17>

„Ordo Missae” z 1965 roku jako pierwszy krok w stronę większej aktywizacji świeckich lektorów, kantorów i ministrantów

 <https://doi.org/10.15633/ps.29408>

Dawid Makowski – student teologii na Papieskim Uniwersytecie Świętego Anzelma w Rzymie, członek Komisji Liturgicznej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, twórca i koordynator projektu „Z pasji do liturgii”.

Article history • Received: 8 May 2025 • Accepted: 7 Jul 2025 • Published: 31 Dec 2025

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstrakt

„Ordo Missae” z 1965 roku jako pierwszy krok w stronę większej aktywizacji świeckich lektorów, kantorów i ministrantów

Prezentowany artykuł dotyczy zagadnienia ministrantury osób świeckich w świetle znaczącego dokumentu pierwszej fazy odnowy liturgii po soborze watykańskim II (1962–1965), czyli obrzędów Mszy św. Wydane w 1965 roku „Ordo Missae” zawierało w sobie nie tylko uproszczenie czy zniesienie wielu rubryk swego odpowiednika z Mszału Rzymskiego z 1962 roku, ale posiadało także wiele nowych sformułowań, które dotyczyły ministrantury. Nic w tym dziwnego, jeśli weźmie się pod uwagę, że soborowa konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium” zwróciła uwagę na niektóre funkcje liturgiczne, wykonywane przez świeckich. Dlatego celem niniejszego artykułu będzie ukazanie ówczesnej modyfikacji rubryk, poprzez którą zaktywizowano bardziej ministrantów. Zostanie to uczynione poprzez analizę poszczególnych rubryk w świetle historyczno-prawnym. W pierwszym rozdziale pracy zostanie podkreślone znaczenie funkcji związanych z odczytywaniem słowa Bożego. Rozdział drugi będzie dotyczył kwestii śpiewu. Trzeci natomiast skupi się na zagadnieniu dotyczących liturgicznych przez osoby świeckie, co ściśle wiązało się z usługiwaniem do ołtarza. Dzięki temu możliwe będzie dostrzeżenie nie tylko modyfikacji liturgii, ale także teologii, która temu towarzyszyła.

Słowa kluczowe: Ordo Missae, 1965, liturgia, odnowa liturgiczna, ministranci

Abstract

The “Ordo Missae” from 1965 as the first step towards greater involvement of lay lectors, cantors and altar boys

This article discusses the issue of lay ministry in light of an important document from the first phase of liturgical renewal after the Second Vatican Council (1962–1965), namely the rites of the Holy Mass. Published in 1965, contained not only a simplification or abolition of many rubrics from its counterpart in the 1962 Roman Missal, but also many new formulations concerning the ministry of altar servers. This is not surprising, considering that the conciliar Constitution on the Sacred Liturgy, “Sacrosanctum concilium”, drew attention to certain liturgical functions performed by the laity. Therefore, the aim of this article is to show the modifications made to the rubrics at that time, which led to the greater involvement of altar servers. This will be done by analysing individual rubrics in the light of historical and legal considerations. The first chapter of the thesis will emphasise the importance of functions related to reading the Word of God. The second chapter will deal with the issue of singing. The third chapter will focus on the issue of lay people touching liturgical vessels, which

was closely related to serving at the altar. This will make it possible to see not only the modifications to the liturgy, but also the theology that accompanied them.

Keywords: Ordo Missae, 1965, liturgy, liturgical renewal, altar servers

Reforma liturgiczna nadal jest tematem bardzo żywym w dyskusjach teologicznych, historycznych czy społecznych. Nic w tym dziwnego, skoro stanowiła niejako punkt zwrotny w rozumieniu służby Bożej¹. Jednym z jej etapów była odnowa z 1965 roku, którą przyrównano wówczas do kwiatu, który pięknie rozkwita². Na temat tej liturgii napisano już kilkanaście artykułów i dwie monografie, ale mimo tej pracy zagadnienie rytu z 1965 roku jest polskiemu czytelnikowi bardzo często niezbyt dobrze znane³.

Zatem już na wstępie należy zaznaczyć, że wspomniane Ordo Missae obok Ritus servandus oraz De defectibus, było jednym z trzech ksiąg wydanych dnia 27 stycznia 1965 roku⁴. Wydanie tej księgi, która – w porównaniu do swych późniejszych odpowiedników z 1967 roku czy 1969 roku – zawierała dość niewielkie zmiany, było motywowane pierwszą Instrukcją wykonawczą do soborowej konstytucji o liturgii świętej,

- 1 Zob. A. Wronka, Wprowadzenie w Konstytucję o liturgii II Soboru Watykańskiego, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 17 (1964) nr 3, s. 138–146.
- 2 Zob. G. Lercaro, Audientia, „Notitiae” 23 (1966), s. 309.
- 3 Zob. D. Makowski, „Lex orandi—lex credendi” in the Roman Liturgy: Using the example of the 1965 renewal of the Good Friday Universal Prayer, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 44 (2024) nr 1, s. 59–74; D. Makowski, Liturgia z 1965 r. jako odpowiedź na zalecenia soborowej Konstytucji o liturgii świętej—aspekt liturgii mszalnej, „Łódzkie Studia Teologiczne” 32 (2023) nr 4, s. 30–39; D. Makowski, Między „starą” a „nową” liturgią. Studium nad reformą liturgii rzymskiej w pierwszej fazie odnowy liturgicznej (1964–1967), Kraków 2024; D. Makowski, „Ordo Missae” z 1965 roku jako wyraz odnowy liturgicznej, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 32 (2024) nr 2, s. 269–290; H.-J. Feulner, Der „Ordo Missae” von 1965 und das „Missale Romanum” von 1962, w: Römische Messe und Liturgie in der Moderne, Hrsg. S. Wahle, H. Hoping, W. Heunerland, Freiburg–Basel–Wien 2013, s. 103–143; P. A. Kaiser, Das lateinisch-deutsche Altermessbuch (1965). Der vergessene Schritt in der Umsetzung der Liturgiereform, Freiburg–Basel–Wien 2020.
- 4 Zob. Sacra Rituum Congregatio, Decretum. Ordo Missae, „Ritus servandus in celebratione Missae” et „De defectibus in celebratione Missae occurrentibus” eduntur, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 408–409.

kтора została wydana dnia 26 września 1964 roku⁵ Wspomniana instrukcja, ściśle powiązana z soborowymi orzeczeniami oraz soborową perspektywą reformy, stanowiła fundament powziętej odnowy liturgicznej, mimo że jeszcze wówczas zmiany rytualne, które one wprowadzała, były niewielkie⁶. Nie oznacza to jednak, że nie myślano wtedy o znacznie większych reformach, bo takie pragnienie towarzyszyło wielu biskupom, ale zdawano sobie sprawę, że był to czas zbyt wczesny na tego typu działania⁷. Powzięta więc odnowa w sensie rytualnym polegała na pewnym nieznacznym retuszu, ale w sensie teologiczno-historycznym była bardzo znacząca, przez co została przyjęta z wielką radością⁸.

Jej walor teologiczno-historyczny daje się dostrzec w sposób szczególnie w nowym brzmieniu rubryk *Ordo Missae*, a zwłaszcza w tych, które traktują o świeckich usługujących w liturgii. Trzeba bowiem pamiętać, że do 1965 roku prawo stanowiło, iż pierwszorzędnym ministrantem jest osoba duchowna⁹. Dopiero w księgach liturgicznych i dokumentach wydawanych od 1965 roku zaczęto zmieniać to podejście, akcentując raczej fakt uwypuklony przez Sobór Watykański II (1962–1965), że wszyscy ministranci pełnią prawdziwą, a nie zastępczą funkcję liturgiczną¹⁰. Wynikało to z nowego spojrzenia nie tylko na sakrament święceń, ale również na laikat, gdyż temat roli osób świeckich w Kościele był jednym z głównych zagadnień soborowych¹¹. Wszystkie więc modyfikacje względem świeckich ministrantów w liturgii należy odczytywać zatem w odniesieniu do fundamentu tej misji, przedstawionego przez ojców

5 Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, „*Acta Apostolicae Sedis*” 56 (1964), s. 877–900.

6 Zob. M. Barba, *La riforma conciliare dell' „Ordo Missae”. Il percorso storico-redazionale dei riti d'ingresso, di offertorio e di comunione*, Roma 2008, s. 151.

7 Zob. *Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*, Quinta sessio plenarna „*Consili*”, „*Notitiae*” 5 (1965), s. 101.

8 Zob. *Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*, Quinta sessio plenarna „*Consili*”, s. 101.

9 Zob. S. Famoso, *The general norms for liturgical reformation*, w: *The commentary on the constitution and on the instruction on the sacred liturgy*, eds. A. Bugnini, C. Braga, New York 1965, s. 84.

10 Zob. *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio de Sacra Liturgia*, „*Acta Apostolicae Sedis*” 56 (1964), s. 107–108.

11 Zob. A. Proniewski, *Kościół a świat. Recepcja i aktualność myśli Soboru Watykańskiego II*, „*Roczniki Teologii Katolickiej*” 5 (2006), s. 119–130.

soborowych, jaki stanowią sakramenty inicjacji chrześcijańskiej¹². Szczególnie istotny jest więc tutaj chrzest, który stanowi źródło posłannictwa świeckich w Kościele¹³. Można zatem w pewien sposób mówić o „świeckości” ministranckich czynności liturgicznych¹⁴.

Niniejszy artykuł będzie próbował ukazać to, w jaki sposób świeccy zaczęli być angażowani w liturgię w pierwszej fazie odnowy liturgicznej, w której obowiązywało nowe „Ordo Missae”. Zostanie to uczynione poprzez trójstopniową refleksję nad znaczeniem modyfikacji rubryk względem: (1) odczytywania lekcji mszalnych, (2) wykonywania śpiewu liturgicznego i (3) dotykaniu naczyń liturgicznych. W trzech tematycznych rozdziałach zostanie ukazanie nie tylko tłumaczenie rubryki, ale również krótki komentarz do niej, obrazującej walor podejmowanej zmiany.

1. Zmiana dyscypliny względem odczytywania lekcji mszalnych

Sobór Watykański II (1962–1965) w swojej konstytucji o liturgii świętej podkreślił, że osoby czytające w Kościele lekcje mszalne, pełnią prawdziwą czynność liturgiczną¹⁵. Nic więc dziwnego, że później księga *Ordo Missae* z 1965 roku zawierała rubrykę numer 14 o następującym brzmieniu: „In Missa cantata aut lecta cum populi participatione, Lectiones et Epistola a competente lectore vel ministrante proferuntur, cantus inter ipsas occurrentes a schola vel a populo vel a lectore dicuntur”¹⁶.

Tę normę należałoby podzielić na kilka części. Przede wszystkim należy zauważyć, że szczegółowo określono, iż dotyczy ona Mszy śpiewanej

¹² Zob. *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia*, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 37.

¹³ Zob. A. Sikora, *Chrzest jako źródło apostolstwa świeckich*, „Teologia i Moralność” 10 (2015) nr 1, s. 86–87.

¹⁴ Również w wymiarze posług stałych. Zob. A. Draguła, *Posługi lektora i akolity w perspektywie laikatu*, „Teologia i Moralność” 17 (2022) nr 2, s. 59–73; D. Makowski, „Świeckość” posług stałych lektora i akolity, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 51 (2024), s. 187–203.

¹⁵ Zob. *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio de Sacra Liturgia*, nr 29, s. 107–108.

¹⁶ Zob. *Ordo Missae, Ritus servandus in celebratione Missae et De defectibus in celebratione Missae occurrentibus*, nr 14, editio typica, Roma 1965.

(*Missa cantata*) lub recytowanej (*Missa lecta*) z udziałem ludu. Tutaj dostrzega się łączność z wydanym dnia 25 lipca 1960 roku Kodeksem rubryk, w którym zamieszczono właśnie stwierdzenie, iż liturgie mszalne dzieli się na Msze czytane (*Missa lecta*) i śpiewane (*Missa in cantu*), w skład których wchodziły: Msza pontyfikalna (*Missa pontificalis*), Msza uroczysta (*Missa solemnis*) i Msza śpiewana (*Missa cantata*)¹⁷. Ta ostatnia była liturgią, w której wykonywano śpiew, ale nie brała w niej udziału asysta wyższa, składająca się z diakona i subdiakona¹⁸. Kiedy więc omawiana księga traktuje o Mszy śpiewanej i czytanej z udziałem ludu, to mówi właśnie o takich wariantach celebracji, w której nie bierze udziału diakon i subdiakon, ale obecny jest lud, co stanowi pewnego rodzaju nowość, wynikającą z wymowy pierwszej Instrukcji wykonawczej do soborowej konstytucji o liturgii świętej z 26 września 1964 roku¹⁹. To właśnie ona uprościła też nieco sposób proklamacji lekcji mszalnej w każdej formie Mszy św. śpiewanej, zezwalając na to, by jej tekst w języku narodowym został odczytany, a nie odśpiewany²⁰. Naturalnie skutkowało to tym, że większa liczba świeckich ministrantów, mogła zacząć proklamować te czytania²¹. Chciano w ten sposób wyjść naprzeciw oczekiwaniom ojców soborowych, którzy postulowali, aby w liturgię było zaangażowane całe zgromadzenie, a nie tylko duchowieństwo²².

Rubryka wskazuje tu na wykonawców tych czynności w sposób uporządkowany hierarchicznie, wymieniając najpierw lektora, a dopiero potem innego, kompetentnego ministranta. Trzeba bowiem tu podkreślić, że mimo problemów ze święceniami niższymi, wśród których

¹⁷ Zob. Święta Kongregacja Obrzędów, Rubryki mszału i brewiarza rzymskiego, nr 271, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 14 (1961) nr 1, s. 45.

¹⁸ Oni brali udział tylko w Mszy uroczystej i pontyfikalnej, pełniąc w nich swoje własne czynności liturgiczne. Zob. C. Braga, *Le cerimonie della Messa. Secondo l'„Ordo Missae” rinnovato*, Roma 1965, s. 59–66.

¹⁹ Zob. R. Michałek, *Zmiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o św. liturgii z 26 IX 1964*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 18 (1965) nr 5, s. 285.

²⁰ Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, nr 51, s. 889.

²¹ Należy bowiem pamiętać, że wówczas lektorat był dostępny jedynie dla duchownych, formujących się do kapłaństwa, którzy przyjęli już tonsurę i strój duchowny. Zob. D. Makowski, *Posługi współczesnego Kościoła*, Kraków 2023, s. 109.

²² Zob. *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio de Sacra Liturgia*, nr 26–28, s. 107.

znajdował się między innymi lektorat, urząd lektora był bardzo szanowany²³. Wprowadzenie możliwości, a nie wymogu, aby lekcje mszalne odczytywał też kompetentny do tego ministrant, było podyktowane potrzebą chwili, gdyż w większości parafii nie było wyświęconego lektora, więc czynność tę pełnił celebrans²⁴. Ta krótka norma przedstawia w sposób skondensowany to, o czym mówiła pierwsza Instrukcja wykonawcza z 26 września 1964 roku, polecająca kapłanowi słuchać na miejscu przewodniczenia lekcji, którą wykonywała osoba czytająca²⁵.

Czy wprowadzenie takiej praktyki było czymś nowym? Zdaje się, że niekoniecznie²⁶. Już w starożytności chrześcijańskiej byli ludzie, których z dzisiejszej perspektywy można nazwać lektorami, gdyż odczytywali lekcje mszalne w zgromadzeniu liturgicznym²⁷. Wynikało to z praktyki synagoidalnej, na której wczesny Kościół się wzorował, dołączając do obrzędów łamania chleba również odczytywanie słów Pisma Świętego²⁸. Nic więc dziwnego, że początkowo lektorami byli młodzieńcy, którym ufano, że ze względu na swoją niewinność nie zmienią wymowy tekstów biblijnych, a dzięki swemu młodemu głosowi pięknie go wypowiedzą²⁹. Dopiero później, podczas klerykalizacji posług kościelnych, świeccy przestali odczytywać słowa Pisma Świętego, pozostawiając to zadanie duchowieństwu³⁰. Warto wspomnieć, że wówczas świeccy odczytywali wszystkie rodzaje czytań biblijnych, gdyż liturgiczne rozgraniczenie na Ewangelię, zastrzeżoną do odczytania jedynie osobie duchownej, oraz pozostałe czytania Pisma Świętego (z których Epistołę powierzano subdiakonowi, a lektury ze Starego Testamentu lektorowi)

23 Wynikało to z tego, że był to najstarszy stopień hierarchii niższej Kościoła. Zob. D. Makowski, *Lektorat jako najstarsza niższa posługa Kościoła – powstanie i wczesny rozwój*, „Teologia i Człowiek” 66 (2024) nr 2, s. 111–123.

24 Zob. P. Szczaniecki, *Viventes et videntes*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 11 (1958) nr 6, s. 511.

25 Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, nr 50, s. 889.

26 Zob. R. Michałek, *Zmiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o św. liturgii* z 26 IX 1964, s. 288.

27 Zob. A. Preuss, J. Pohle, *The sacraments: A dogmatic treatise*, vol. 4, London 1917, s. 111.

28 Zob. F. Wieland, *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, Rom 1897, s. 1.

29 Zob. C. Krakowiak, *Święcenia niższe. Posługi i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Lublin 2019, s. 18.

30 Zob. D. Makowski, *Posługi współczesnego Kościoła*, s. 49–52.

uksztaltowało się dopiero później³¹. Dlatego nic dziwnego, że zgodnie z dekretem Świętej Kongregacji Obrzędów z 25 marca 1965 roku świeccy ministranci podczas liturgii Wielkiego Tygodnia mogli odczytywać także słowa Ewangelii mówiącej o Męce Pańskiej³².

2. Zmiana dyscypliny względem wykonywania śpiewu

Sobór Watykański II (1962–1965) w swojej konstytucji o liturgii świętej orzekł, że również członkowie chóru spełniają prawdziwą czynność liturgiczną³³. Dlatego nie dziwi fakt, że omawiane *Ordo Missae*, zawierało w sobie kilka interesujących rubryk na temat śpiewu liturgicznego, które w większości posiadały jedno wspólne założenie, widoczne w rubrykach o numerach 8–10, 14, 17, 19, 31 i 49: „[nazwa śpiewu – przyp. własny], quod, si a populo vel a schola cantatur aut recitatur, celebrans privatim non dicit; potest tamen illud una cum populo vel schola cantare vel recitare”³⁴.

Dowartościowanie roli śpiewu wiąże się w sposób ścisły z zauważaniem roli zespołu śpiewaczego, który nie stanowi tylko dodatku do zgromadzenia liturgicznego, ale jest jego integralną częścią³⁵. Przed reformą liturgiczną miał miejsce ruch cecyliński, czyli tzw. ruch odnowy muzyki kościelnej, który postulował przywrócenie muzyce sakralnej jej właściwego miejsca³⁶. Dotychczas bowiem istniała praktyka, mająca miejsce podczas nawet najbardziej uroczystych liturgii, że podczas odśpiewywania przez zespół śpiewaczy części stałych czy antyfon zmien-nych danej Mszy św., celebrans po cichu odmawiał tekst tych śpiewów,

31 Zob. B. Rudinski, *Lektorat i akolitat. Povijesni razvoj i današnje ustrojstvo*, Dakovo 2022, s. 8.

32 Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Decretum. Facultas conceditur legendi Evangelium Passionis Domini ab iis qui in ordine diaconatus non sunt constituti*, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 413–414.

33 Zob. *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio de Sacra Liturgia*, nr 29, s. 107.

34 Zob. *Ordo Missae, Ritus servandus in celebratione Missae et De defectibus in celebratione Missae occurrentibus*, nr 8–10, 14, 17, 19, 31 i 49.

35 Zob. P. Przybysz, *Śludzy świętej liturgii i członkowie wspólnoty modlitwy. Tożsamość i powołanie chóru kościelnego*, Kraków 2024, s. 98–138.

36 Zob. Z. Wit, *Muzyczne postęgi wiernych świeckich w liturgii (schola, kantor, psalterzysta, chór, organista)*, „Roczniki Teologiczne” 48 (2001) nr 8, s. 171.

nie wykonując ich razem ze scholą czy chórem³⁷. Odtąd zaczęto nieco zmieniać podejście do tej praktyki ze względu na paradygmat wspólnotowości celebrowanej liturgii³⁸. Daje się to dostrzec w pierwszej instrukcji wykonawczej z 26 września 1964 roku, w której podkreślono, że żaden tekst wykonywany przez chór lub przez lud, nie ma być przez kapłana prywatnie powtarzany³⁹. Dlatego zaczęto wymagać od celebransa, aby włączał się w śpiew ludu albo zespołu śpiewaczego, gdy ten wykonuje części stałe Mszy św. czy też odśpiewuje części zmienne (jak np. antyfony czy śpiew międzyleckyjny)⁴⁰.

Trzeba bowiem dostrzec, że jeszcze na początku XX wieku panowało inne postrzeganie członków zespołu śpiewaczego aniżeli te, które – będące pokłosiem zmian liturgicznych m.in. w 1965 roku – panuje dzisiaj. Dostrzega się to przede wszystkim w motu proprio *Inter pastoralis officii sollicitudines* z 22 listopada 1903 roku, w którym papież Pius X (†1914) mówił jeszcze o chórze lewitów, czyli o zespole śpiewaków kościelnych, wśród których mogli być świeccy, ale nie kobiety⁴¹. Niemniej, nawet mężczyźni świeccy mieli tu charakter zastępczy, gdyż wychodzono z założenia, że wykonują oni muzykę liturgiczną wtedy, gdy nie ma właściwego chóru duchowieństwa⁴². Nic więc dziwnego, że kazano im przywdziewać strój duchowieństwa, aby przypominali wyglądem tych „właściwych” kantorów⁴³. Podobny sposób myślenia towarzyszył papieżowi Piusowi XII (†1958), który wprowadził zezwalał już na śpiew kobiet i dziewcząt, ale podkreślał, że grupa śpiewacza osób świeckich jest traktowana jako pewnego rodzaju „substytut” za nieobecny zespół kantorów

37 Zob. *Missale Romanum ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum editio typica 1962*. Edizione Anastatica, ed. M. Sodi, A. Toniolo, Città del Vaticano 2007, s. 56–59 i 63.

38 Zob. D. Makowski, *„Stara” a „nowa” liturgia. Studium nad reformą liturgii rzymskiej w pierwszej fazie odnowy liturgicznej (1964–1967)*, Kraków 2024, s. 404.

39 Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, nr 32–33, s. 884.

40 Zob. C. Braga, *Le cerimonie della Messa. Secondo l'„Ordo Missae” rinnovato*, s. 51.

41 Zob. Pius X, *Motu proprio de musica sacra „Inter plurimas pastoralis”*, nr 13–14, „Acta Sanctae Sedis” 36 (1903–1904), s. 392.

42 Zob. Z. Wit, *Muzyczne postęgi wiernych świeckich w liturgii (schola, kantor, psalterzysta, chór, organista)*, s. 172.

43 Zob. Pius X, *Motu proprio de musica sacra „Inter plurimas pastoralis”*, nr 14, s. 392.

w stanie duchownym⁴⁴. Chodziło więc o to, by w kościołach podczas liturgii byli zgromadzeni ci, którzy mogliby wykonywać śpiew⁴⁵. Jako że takich osób było coraz więcej, konieczne było ustosunkowanie się Kościoła do pełnionych przez nich czynności, co – jak już napisano – zostało dokonane podczas obrad II Soboru Watykańskiego (1962–1965)⁴⁶. Dlatego papież Paweł VI (†1972) mógł powiedzieć, że soborowa teologia i prawo Kościoła względem zespołów śpiewawczych przyczyniło się do ich wielkiego powrotu do kultu liturgicznego⁴⁷.

Odtąd bowiem zespół kantorów miał prowadzić wspólny śpiew części mszalnych przeznaczonych do śpiewu, do którego miał się dołączać lud oraz celebrans⁴⁸. Istotnym jest tutaj, że pragnięto, aby miejsce dla zespołu kantorów było wkomponowane w przestrzeń kościoła w taki sposób, żeby oni także w formie wizualnej stanowili część zgromadzenia liturgicznego⁴⁹. Warte nadmienienia jest to, że obok scholi miały znajdować się również organy, aby w jednym miejscu zgromadzić wszystkich wykonujących muzykę⁵⁰. W ten sposób zaczęto podkreślać w sposób bardzo wyraźny, że muzyka jest integralną częścią liturgii, a jej wykonawcy też są częścią zgromadzenia liturgicznego.

3. Zmiana dyscypliny względem dotykania naczyni liturgicznych

Od czasu soboru trydenckiego (1545–1563) Kościół szukał także rozwiązania dość trudnej wówczas trudności, jaką stanowiła służba świeckich przy ołtarzu pod nieobecność duchownych niższych święceń

44 Zob. Pius XII, *Litterae encyclicae „Musicae sacrae disciplina”*, nr IV, „*Acta Apostolicae Sedis*” 48 (1956), s. 23–24.

45 Zob. K. Mrowiec, *Encyklika „Musicae sacrae disciplina” Piusa XII. Słowo wstępne tłumacza*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 8 (1955) nr 6, s. 334.

46 Zob. Z. Wit, *Muzyczne posługi wiernych świeckich w liturgii (schola, kantor, psalterzysta, chór, organista)*, s. 172.

47 Zob. Paulus VI, *Sollemniorem reddunt „Pueri Cantores” cultum liturgicum*, „*Notitia*” 18 (1966), s. 155–156.

48 Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, nr 48b, s. 888.

49 Zob. C. Braga, *Le cerimonie della Messa. Secondo l'„Ordo Missae” rinnovato*, s. 49.

50 Zob. *Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam*, nr 97, s. 899.

(ostiaruszy, lektorów, egzorcystów i akolitów)⁵¹. Problem ten polegał na tym, że świeckich ministrantów było znacznie więcej niż duchowieństwa niższego, a jednak uważano laików za usługujących „drugiej kategorii”⁵². Zmiana tego pojmowania świeckiej służby liturgicznej, uczyniona przez Sobór Watykański II (1962–1965), została dość mocno wyeksponowana w 1965 roku⁵³. W wydany wówczas *Ordo Missae* zawarto następującą rubrykę: „Si Missa est solemnis, diaconus porrigit celebranti patenam cum hostia”⁵⁴. Co jednak jeśli Msza św. nie była liturgią solenną? Wówczas – zgodnie z wymową orzeczenia Rady ds. wdrożenia w życie założeń soborowej konstytucji o liturgii świętej – mógł to zrobić także świecki ministrant⁵⁵.

To orzeczenie było rzeczywiście nowością, ponieważ dotychczas nikt, kto nie miał przynajmniej tonsury, nie mógł dotykać nawet pustych naczyń liturgicznych przed konsekracją postaci, które w nich spoczywały⁵⁶. Wyjątek dotyczył tu tylko niektórych świeckich, zwłaszcza zakrystianów, którzy – na mocy zgody kompetentnej władzy – mogli ich dotykać, aby przygotować sprzęt liturgiczny do Mszy świętej⁵⁷. Już bowiem za pontyfikatu papieża Sykstusa I (†126) pojawiła się norma, wedle której naczyń świętych mieli dotykać tylko duchowni, którzy zostali poświęceni Panu⁵⁸. W sposób szczególny dotyczyło to akolitów i subdiakonów, którzy mieli przygotować naczynia liturgiczne i przy nich służyć⁵⁹.

51 Zob. T. Szwagrzyk, Ministrant do mszy św. i jego ubiór, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 10 (1957) nr 4–5, s. 317–322.

52 Zob. D. Makowski, Posługi współczesnego Kościoła, s. 74.

53 Zob. Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, *Constitutio de Sacra Liturgia*, nr 29, s. 107.

54 Zob. *Ordo Missae, Ritus servandus in celebratione Missae et De defectibus in celebratione Missae occurrentibus*, nr 20.

55 Zob. F. Blachnicki, Biuletyn odnowy liturgii, „Collectanea Theologica” 37 (1967) nr 2, s. 175.

56 Zob. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), can. 1306 § 1, „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917), pars 2, s. 254.

57 Zob. T. Szwagrzyk, Dotykanie naczyń świętych i pranie bielizny kielichowej, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 12 (1959) nr 2, s. 195–196.

58 Zob. *Liber Pontificalis I–XCVI (usque ad annum 772)*, oprac. M. Ożóg, H. Pietras, Kraków 2014, s. 21.

59 Zob. E. Górski, Świecenia niższe i wyższe. Studium liturgiczno-historyczne, Sandomierz 1954, s. 36 i 44.

Zmieniło się to jednak w 1965 roku, kiedy przyznano ministrantom świeckim szersze uprawnienia⁶⁰. Odtąd mogli oni podczas Ofiarowania wnieść i umieścić na ołtarzu kielich oraz naczynie z chlebem do konsekracji, a po puryfikacji odnieść te naczynia na stosowny stolik, umieszczony w prezbiterium⁶¹. Było to niewątpliwie poszerzeniem ich kompetencji⁶².

Zakończenie

Przeprowadzenie pierwszego etapu odnowy liturgicznej, uwzględniającego większy udział ministrantów w liturgii, było czymś bardzo istotnym dla dobrego rozumienia ich służby w Kościele. Należy bowiem zauważyć, że wówczas starania papieża Piusa XII (†1958), który znacząco dowartościowywał ministranturę mężczyzn (zwłaszcza młodych chłopców), złączyły się z orzeczeniami soborowymi i wpłynęły na modyfikację rubryk mszalnych. W ten sposób dowartościowano rolę świeckich w liturgii.

Znamienne jest tutaj, że główne trzy funkcje, o których mówiły rubryki *Ordo Missae*, dzielą się na dwie główne części liturgii, spośród których i w jednej, i w drugiej występuje śpiew. Widać więc tutaj już ukazanie, że niektórzy usługujący mają za zadanie wykonywać czynności przy stole słowa Bożego (w liturgii słowa – pierwszej części Mszy św.), a inni przy stole eucharystycznym (w liturgii eucharystycznej – drugiej części Mszy św.). Kolejni natomiast, niezależnie od części Mszy św., mają wykonywać śpiew, który towarzyszy obrędom liturgicznym. Nic więc dziwnego, że późniejsze Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego, czerpiąc z tego podziału, podkreśliło że w każdej liturgii – z zasady – winni kapłanowi towarzyszyć: lektor, akolita i kantor⁶³.

Dlaczego podjęto się takiej modyfikacji? Wydaje się, że dlatego, iż odkryto walor sakramentu chrztu jako pewnej podstawy, dzięki której

60 Zob. F. Perona, *Ad experimentum. La riforma liturgica nella Diocesi di Biella 1964–1970*, Torrazza Piemonte 2025, s. 36.

61 Zob. C. Braga, *Le cerimonie della Messa. Secondo l'„Ordo Missae” rinnovato*, s. 49.

62 Zob. D. Makowski, *Między „starą” a „nową” liturgią. Studium nad reformą liturgii rzymskiej w pierwszej fazie odnowy liturgicznej (1964–1967)*, s. 237.

63 Zob. *Congregatio pro Culto Divino et Disciplina Sacramentorum, Institutio Generalis Missalis Romani*, nr 116, editio typica tertia, Roma 2002.

świeccy mogą pełnić poszczególne czynności liturgiczne⁶⁴. Branie więc przez nich czynnego udziału w liturgii, rozumianego w tym przypadku jako „*participatio activa*”, wyraża się zatem między innymi przez pełnienie określonych prawem liturgicznym czynności, poprzez których wykonywanie spełniają swoje kapłaństwo chrzcielnie⁶⁵. Można więc uznać, że modyfikacja liturgii w 1965 roku, czerpiąca z soborowej teologii, zarysowała pewną ogólną drogę, jaką miano odtąd kroczyć, aby dokonać reformy nie tylko obrzędów Mszy św., ale także funkcji liturgicznych do nich przypisanych.

Bibliografia

- Barba M., *La riforma conciliare dell'„Ordo Missae”. Il percorso storico-redazionale dei riti d'ingresso, di offertorio e di comunione*, Roma 2008.
- Blachnicki F., *Biuletyn odnowy liturgii*, „*Collectanea Theologica*” 37 (1967) nr 2, s. 156–184.
- Braga C., *Le cerimonie della Messa. Secondo l'„Ordo Missae” rinnovato*, Roma 1965.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), „*Acta Apostolicae Sedis*” 9 (1917), pars 2, s. 1–593.
- Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, *Quinta sessio plenaria „Consili”, „Notitiae”* 5 (1965), s. 99–104.
- Draguła A., *Posługi lektora i akolity w perspektywie laikatu*, „*Teologia i Moralność*” 17 (2022) nr 2, s. 59–73, <https://doi.org/10.14746/TIM.2022.32.2.4>.
- Famoso S., *The general norms for liturgical reformation*, w: *The commentary on the constitution and on the instruction on the sacred liturgy*, eds. A. Bugnini, C. Braga, New York 1965, s. 83–87.

⁶⁴ Szczególnie zostało to podkreślone przez papieża Franciszka (†2025), który wspominał o posługach chrzcielnych jako o szczególnych czynnościach wykonywanych przez świeckich na mocy łaski chrztu św. Zob. *Franciscus, Nuntius. episcopis, presbyteris ac diaconis, personis consecratis fidelibusque laicis „Quinquagesimo interveniente anniversario” Litterarum apostolicarum motu proprio datarum „Ministeria quaedam” Sancti Pauli VI*, nr 8, „*Acta Sanctae Sedis*” 114 (2022) n. 9, s. 1147–1148. Na ten temat zob. A. Sikora, *Chrzest jako źródło apostołstwa świeckich*, s. 81–91.

⁶⁵ Zob. G. F. Morrissey, *The new code and the laity (II)*, „*The Furrow*” 37 (1986) nr 7, s. 437.

- Feulner H.-J., *Der „Ordo Missae” von 1965 und das „Missale Romanum” von 1962*, w: *Römische Messe und Liturgie in der Moderne*, Hrsg. S. Wahle, H. Hoping, W. Heunerland, Freiburg–Basel–Wien 2013, s. 103–143.
- Franciscus, *Nuntius ad episcopis, presbyteris ac diaconis, personis consecratis fidelibusque laicis „Quinquagesimo interveniente anniversario” Litterarum apostolicarum motu proprio datarum „Ministeria quaedam” Sancti Pauli VI, „Acta Sanctae Sedis” 114 (2022) nr 9, s. 1145–1148.*
- Górski E., *Święcenia niższe i wyższe. Studium liturgiczno-historyczne*, Sandomierz 1954.
- Kaiser P. A., *Das lateinisch-deutsche Altermessbuch (1965). Der vergessene Schritt in der Umsetzung der Liturgiereform*, Freiburg–Basel–Wien 2020.
- Krakowiak C., *Święcenia niższe. Postugi i funkcje wiernych świeckich w liturgii*, Lublin 2019.
- Lercaro G., *Audientia, „Notitiae” 23 (1966), s. 308–311.*
- Makowski D., „Lex orandi – lex credendi” in the Roman liturgy: Using the example of the 1965 renewal of the Good Friday universal prayer, *„Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 44 (2024) nr 1, s. 59–74.*
- Makowski D., „Ordo Missae” z 1965 roku jako wyraz odnowy liturgicznej, *„Wrocławski Przegląd Teologiczny” 32 (2024) nr 2, s. 269–290.*
- Makowski D., *Lektorat jako najstarsza niższa postuga Kościoła – powstanie i wczesny rozwój, „Teologia i Człowiek” 66 (2024) nr 2, s. 111–123.*
- Makowski D., *Liturgia z 1965 r. jako odpowiedź na zalecenia soborowej Konstytucji o liturgii świętej – aspekt liturgii mszalnej, „Łódzkie Studia Teologiczne” 32 (2023) nr 4, s. 30–39.*
- Makowski D., *Między „starą” a „nową” liturgią. Studium nad reformą liturgii rzymskiej w pierwszej fazie odnowy liturgicznej (1964–1967)*, Kraków 2024.
- Makowski, „Świeckość” postug stałych lektora i akolity, *„Częstochowskie Studia Teologiczne” 51 (2024), s. 187–203, <https://doi.org/10.53120/czst.2024.187-203>.*
- Michalek R., *Zmiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o św. liturgii z 26 IX 1964, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 18 (1965) nr 5, s. 280–292, <https://doi.org/10.21906/rbl.3021>.*
- Morrissey G. F., *The new code and the laity (II), „The Furrow” 37 (1986) no. 7, s. 437–445.*

- Mrowiec K., Encyklika „*Musicae sacrae disciplina*” Piusa XII. Słowo wstępne tłumacza, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 8 (1955) nr 6, s. 328–334, <https://doi.org/10.21906/rbl.2563>.
- Ordo Missae, Ritus servandus in celebratione Missae et De defectibus in celebratione Missae occurrentibus*, editio typica, Roma 1965.
- Paulus VI, *Sollemniorem reddunt „Pueri Cantores” cultum liturgicum, „Notitiae”* 18 (1966), s. 155–156.
- Perona F., *Ad experimentum. La riforma liturgica nella Diocesi di Biella 1964–1970*, Torrazza Piemonte 2025.
- Pius X, *Motu proprio de musica sacra „Inter plurimas pastoralis”, „Acta Sanctae Sedis”* 36 (1903–1904), s. 387–395.
- Pius XII, *Litterae encyclicae „Musicae sacrae disciplina”, „Acta Apostolicae Sedis”* 48 (1956), s. 5–26.
- Preuss A., Pohle J., *The sacraments: A dogmatic treatise*, vol. 4, London 1917.
- Proniewski A., Kościół a świat. Recepcja i aktualność myśli Soboru Watykańskiego II, „*Roczniki Teologii Katolickiej*” 5 (2006), s. 119–130.
- Rudinski B., *Lektorat i akolit. Povijesni razvoj i današnje ustrojstvo*, Dakov 2022.
- Sacra Rituum Congregatio, Decretum. Facultas conceditur legendi Evangelium Passionis Domini ab iis qui in ordine diaconatus non sunt constituti, „Acta Apostolicae Sedis”* 57 (1965), s. 413–414.
- Sacra Rituum Congregatio, Decretum. Ordo Missae, „Ritus servandus in celebratione Missae” et „De defectibus in celebratione Missae occurrentibus” eduntur, „Acta Apostolicae Sedis”* 57 (1965), s. 408–409.
- Sacra Rituum Congregatio, Instructio ad executionem Constitutionis de Sacra Liturgia recte ordinandam, „Acta Apostolicae Sedis”* 56 (1964), s. 877–900.
- Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio de Sacra Liturgia, „Acta Apostolicae Sedis”* 56 (1964), s. 97–138.
- Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia, „Acta Apostolicae Sedis”* 57 (1965), s. 5–71.
- Sczaniecki P., *Viventis et videntis, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”* 11 (1958) nr 6, s. 507–515, <https://doi.org/10.21906/rbl.2689>.
- Sikora A., *Chrzest jako źródło apostołstwa świeckich, „Teologia i Moralność”* 10 (2015) nr 1, s. 81–91.

- Święta Kongregacja Obrzędów, *Rubryki mszału i brewiarza rzymskiego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 14 (1961) nr 1, s. 4–114, <https://doi.org/10.21906/rbl.2802>.
- Szwagrzyk T., *Dotykanie naczyń świętych i pranie bielizny kielichowej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 12 (1959) nr 2, s. 194–197, <https://doi.org/10.21906/rbl.2713>.
- Szwagrzyk T., *Ministrant do mszy św. i jego ubiór*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 10 (1957) nr 4–5, s. 317–322, <https://doi.org/10.21906/rbl.2630>.
- Wieland F., *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, Rom 1897.
- Wit Z., *Muzyczne posługi wiernych świeckich w liturgii (schola, kantor, psalterzysta, chór, organista)*, „Roczniki Teologiczne” 48 (2001) nr 8, s. 171–186.
- Wronka A., *Wprowadzenie w Konstytucję o liturgii II Soboru Watykańskiego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 17 (1964) nr 3, s. 138–146, <https://doi.org/10.21906/rbl.2973>.